

ЗІСТАВНЕ ВИВЧЕННЯ МОВНИХ КАРТИН СВІТУ**КАРЛОВА Т. Є.***(Донецький нац. мед. ун-т ім. М. Горького)***ОНОМАСІОЛОГІЧНИЙ КЛАС ПРЕДИКАТИВ «МИСЛЕННЯ»
У РОСІЙСЬКІЙ ТА ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВАХ**

The article deals with onomasiological analysis of predicate meanings as nominative items for concept verbalisation. Onomasiological class of thinking verbs and verb-noun combinations are investigated from the cognitive positions.

Key words: *concept, nomination, onomasiologie, onomasiological class.*

Більшість вчених, говорячи про ономасіологічне дослідження, зосереджують свою увагу на процесах створення нових номінативних одиниць, тому нерідко ономасіологія співвідноситься зі словотвором і саме композити стають предметом вивчення [Балхія 2001; Степанов 2002; Теркулов 2008]. Однак за межами ономасіологічної розвідки не повинні залишатися вже існуючі готові номінативні одиниці, які в різних контекстах актуалізують різні аспекти значення та номінують різні фрагменти дійсності, що є безсумнівним «втіленням глобального протиставлення мовної та мовленнєвої номінації» (тут і далі переклад наш – Т. К.) [Теркулов 2008, с. 29]. До того ж сам акт номінації передбачає вибір існуючого у мові готового позначення для явища, що іменується. Кожне ж використання лексеми в свою чергу є проявом індивідуального мовленнєвого волевиявлення, а кожне вживання тієї ж самої лексеми у когнітивному розумінні стає новим актом номінації, оскільки мовець вкладає в її загальновідоме значення нові відтінки в залежності від його досвіду, світосприйняття та умов й вимог комунікативної ситуації. На необхідність дослідження подібних одиниць вказує Кубрякова Е. С.: «Вивчення мовних явищ в ономасіологічному плані означає, що у центрі уваги знаходиться питання як вони пов'язані з позначанням дійсності, із вибором та створенням назв..., а також вивчення безпосередньої ролі самих одиниць у процесах номінації» [Кубрякова 1978, с. 5]. Таким чином, дослідження мовних одиниць на позначення певного поняття чи певного концепту в рамках когнітивної ономасіології, розгляд структури їх значень та розробка номінативних моделей постають **актуальними**.

Тема роботи – «Ономасіологічний клас предикатив «мислення» у російській та французькій мовах». Її **мета** полягає у розробці основоположних критеріїв віднесення лексем до ономасіологічного класу (ОК) предикатив «мислення». Вказана мета передбачає необхідність вирішення наступних **завдань**:

- (1) визначити сутність процесу номінації і обґрунтувати введення поняття ОК;
- (2) визначити, які лексеми можна вважати предикатами «мислення»;
- (3) надати загальну характеристику ОК «мислення».

Предметом дослідження є структурно-системна організація лексем – ОК. **Об'єктом** постають дієслова та дієслівно-іменні словосполучення зі значенням процесу мислення.

В ході роботи використовувалися **метод** аналізу дефініцій, порівняльний та описовий методи, метод суцільної вибірки, метод компонентного аналізу.

Наукова новизна та теоретична значущість пропонованої праці полягають у розробці критеріїв формування нового лексико-семантичного угруповання (ОК), необхідного для вивчення мовних одиниць у їх номінативній функції та через когнітивне осмислення їх відношення до дійсності.

Вардзелашвілі Ж. А. зазначає, що «повний лінгвістичний опис лексичних одиниць мови неможливий без звернення до теорії номінації» [Вардзелашвили 2000, с. 62]. Саме остання виступає теоретичною платформою ономасіології як розділу семантики. Для нас прийнятне віднесення цієї науки до сфери семантики, оскільки у центрі її уваги тим чи іншим чином залишається значення слова з його семним складом, та й використовує вона нерідко методи, прийоми і терміни, розроблені у рамках семасіології. Зазначена теорія усебічно розглянута у дисертаційному дослідженні Теркулова В. І., який пропонує синкретичне розуміння номінації як процесу позначення та результату (наявність номінативних одиниць), тобто як протиставлення мовної (інваріантної) та мовленнєвої (варіантної) одиниць [Теркулов 2008, с. 29]. З розвитком когнітивістики, зокрема когнітивної лінгвістики, термін ономасіологія був доповнений словом когнітивна, що підкреслило сутність цього напрямку та знаменувало перехід від вивчення мови як матеріалізації думки до її висвітлення як засобу об'єктивації оточуючого світу. Хоча ці поняття можна вважати тавтологічними, бо ономасіологія не може бути не когнітивною, оскільки номінація і пізнання нероздільні. О. Н. Руденко пише, що ономасіологія вивчає форми, які фіксують ті чи інші структури свідомості [Руденко 2005, с. 285]. Саме через свідомість відбуваються процеси пізнання, об'єктивації та категоризації. За визначенням Колшанського Г. В., «сутність номінації не в тому, що мовний знак позначає річ, а в тому, що він репрезентує деяку абстракцію як результат пізнавальної діяльності» [Кубрякова 1986, с. 39].

У пропонованій роботі вважається доцільним зосередитись саме на сутності когнітивної ономасіології (визначень цього поняття достатня кількість і всі вони доволі прийнятні), бо вона спрямовує хід дослідження та зумовлює його результати. Ряд вчених вказують, що розбіжність тлумачення сутності ономасіологічного дослідження проявляється на методологічному рівні: об'єктом номінації вважається світ і події в ньому (дослідження ведеться від дійсності до тексту) або індивідуальний досвід людини (дослідження йде від поняття до тексту). Спроба поєднати ці підходи та зняти протиріччя знайшла реалізацію у дефініції «Лінгвістичного енциклопедичного словника», згідно з якою ономасіологічне дослідження ведеться від речі чи явища до думки про цю річ, явище та їх позначення мовними засобами [9]. За думкою Е. С. Кубрякової, номінативна функція мовних одиниць полягає у тому, що вони «відсилають» нас до відомих предметів дійсності і разом з тим вони являють собою найменування понять про ці предмети [Кубрякова 1978, с. 8]. Протиставляючи семасіологію і ономасіологію, Левковська К. А. формулює розбіжність спрямованості їхньої роботи. Перша вивчає семантичний об'єм та багатозначність слова, друга аналізує як у мові позначається певне поняття [Левковская 1962, с. 40]. Таким чином, когнітивна ономасіологія стає наукою про пізнання світу і номінацію його фрагментів, про концептуалізацію цих знань у свідомості людини, але при цьому вона виводить на перший план лексичний склад мови, поєднує надбання когнітології, концептології, семасіології та має при цьому свій особливий предмет дослідження та свою мету. Предметом її дослідження стають номінативні моделі, які використовуються людиною для позначення певного концепту, та які виводяться із семного складу значень конкретних номінативних (термін В. І. Теркулова). Об'єктом

постають угруповання мовних одиниць, які мають спільний елемент значення. Кінцевою метою подібного дослідження є побудова загальної когнітивно-ономасіологічної моделі номінації певного концепту, представленій у вигляді когнітивної структури (фрейму, скрипту, пропозиції).

В рамках пропонованої розвідки ми спробуємо надати характеристику ОК предикатів «мислення» з урахуванням сутності когнітивно-ономасіологічного дослідження. Першим етапом є виокремлення концепту, наразі концепту «мислення», як сукупності об'єктивних та суб'єктивних знань про зазначену ситуацію, та вибір лексико-семантичного угруповання як набору номінатем, спрямованих на його позначення, в значеннях яких втілюється актуалізована частина концепту. Так, концепт «мислення» частково знаходить свою реалізацію у значеннях дієслів та дієслівно-іменних словосполучень, які номінують процеси мислення. Звісно, використання терміну лексико-семантична група наразі стає неможливим, тому що ЛСГ передбачає наявність слів лише однієї частини мови, що обґрунтовує правомірність вживання терміну ОК. Під ономасіологічним класом нами розуміється певна парадигматична підсистема загальної лексичної системи мови, що об'єднує слова та словосполучення, які призначені для найменування одного концепту і мають спільні інтегруючі компоненти значень. Наразі таким спільним інтегруючим компонентом значення є архісема «мысль», виділена у значеннях всіх предикатів цього ОК методом компонентного аналізу їхніх словарних дефініцій. Нерідко вчені нарікають на умовність словарних визначень, їхню недосконалість, неврахування усіх аспектів значення та їх узагальнюючий характер, але для побудови номінативних моделей ці визначення досить прийнятні, тоді як всі потенційні нюанси значень можна прослідкувати шляхом аналізу конкретних контекстуальних вживань.

Одним з питань залишається вибір категоріальної назви для такого ОК і віднесення тих чи інших груп предикатів до цього ОК. Головна проблема, яка виникає при їх дослідженні та класифікації, викликана багатоаспектністю дієслівної лексики. Дієслова називають предикатами інтелектуальної діяльності, виділяючи лише як підгрупу в одному ряді з дієсловами сприйняття, розуміння, пізнання тощо [Мелешкевич 2009, с. 202; Бабенко 1999, с. 303-304]; відносять до предикатів когнітивної діяльності [Руденко 2004], до ментальних дієслів [Кадоло 2004]. Процес мислення пов'язаний практично з усіма діями та відчуттями людини, саме тому є необхідним встановлення чітких критеріїв, згідно яких одиниці будуть віднесені до ОК. Відповідно до цього різняться і групове наповнення. Так, Гришина Н. М., Стексова Т. І. розподіляють ментальні дієслова на ті, що позначають ментальний стан (*знать, верить, помнить*), мисленнєву діяльність, спрямовану на отримання знань (*размышляют, обдумывают*) та вказівку на ментальний стан як результат пізнавальної діяльності [Гришина 2006, с. 57]. Більш узагальнюючу класифікацію надають Саналова Б. Б. (ситуація мисленнєвого процесу та знання) [Саналова 2004] та Руденко О. Н. (думать, разбираться, определять, создавать) [Руденко 2004]. На наш погляд, більш раціональною буде назва цих предикатів як предикатів «мислення», тому що в будь-якому випадку «мислення» для них є інтегральним інваріантним значенням і в конкретних номінатемах відображаються ти чи інші характеристики цього процесу. До складу зазначеного ОК російської та французької мов були віднесені дієслова та дієслівно-іменні словосполучення із архісемою «мысль – idée». Центральним словом, довкола якого організується ядро ОК як польового утворення, у російській мові є дієслово *думать* «предаваться раздумью, где раздумье – погруженность в свои мысли», у французькій – *penser* «avoir des pensées», значення

яких можна вважати найбільш узагальнюючими та прототипічними по відношенню до решти одиниць. Надалі в значеннях інших лексем буде відбуватися уточнення мети, результатів, направленості та інших аспектів процесу мислення. Взагалі виокремлюють дві великі групи дієслів: акціональні (дієслова дії) та неакціональні (дієслова стану). Останні поділяються на статичні, які виражають буттєвість та положення, і динамічні, що вказують на процес або подію. Дієслова мислення можна віднести до неакціональних динамічних. Таким чином, думка представлена у процесі її становлення, в її відношенні до активних вольових актів свідомості, в її буттєвості як результат мисленневих процесів, а також думка у відношенні до процесу відображення свідомістю об'єктивної дійсності. ОК був поділений на дванадцять груп з наступними архісемними значеннями: думати, розуміти, думати невірнo, мати намір, вигадувати, вирішувати, уявляти, мати думку, здогадуватися, звертати увагу, пам'ятати, знати. Враховуючи когнітивний напрямок дослідження, доцільним вважається організувати надані групи відповідно їх відношення до центрального об'єкту – знання чи інформації. Так, інформація може пізнаватися (*здогадуватися, розуміти, знати*); осмислюватися (*думати, думати невірнo, мати намір, вирішувати, уявляти, звертати увагу, мати думку*); зберігатися і відтворюватися (*пам'ятати*) та створюватися (*вигадувати*). Можливим є також розгляд цих предикатів з точки зору їх результативності чи процесуальності. Більшість з них вказують на результат процесу мислення чи спрямовані на досягнення результату, мети. Наприклад, предикати групи «мати думку» є результативними, оскільки думка формується в наслідок обробки та усвідомлення певних знань про об'єкт: *Считаю, что команда провела отличный матч", - сказал Альбиоль в интервью AS (Football.ua 22. 02. 10 11:07). Je crois que nous devons imaginer une solution durable (dakarparis.blog.lemonde.fr/.../le-senegal-peut-il-aider-haiti/)*. Тоді як предикати групи «думати» здебільше не мають цієї результативності: *... и принимают конкретные решения, а не размышляют о демократии (Биржевой лидер 20. 02. 10 15:50). Occidentaux devraient réfléchir avant de critiquer la Chine ... (fr.globalvoicesonline.org/2010/02/11/29722/)*.

Таким чином, стосовно принципів організації ОК «мислення» у французькій та російській мовах можна зробити наступні **висновки**. Побудова загальної когнітивно-ономасіологічної моделі номінації певного концепту, представленої у вигляді когнітивної структури завжди базується на лексико-семантичних парадигматичних відносинах мовних одиниць та передбачає семантичне дослідження ОК як попереднього етапу для подальшої розробки цих моделей. Розглянутий в межах пропонованої роботи ОК предикатів «мислення» являє собою парадигматичне угруповання дієслів та дієслівно-іменних словосполучень, для яких інваріантним є значення «думать». В залежності від подальшої семної диференціації значень предикати поділяються на дванадцять груп. Всі вони характеризують відношення думки до об'єктивної інформації та в своїй більшості спрямовані на результат процесу мислення.

Перспективою подальших розвідок виступає надання дескриптивних характеристик зазначених груп предикатів.

Література

Балхия К. Способы номинации и мотивации композитообразований / К. Балхия, А. Таттибаева // Бодуэновские чтения: Бодуэн де Куртенэ и современная лингвистика / под общ. ред. К. Р. Галиуллина, Г. А. Николаева. – Казань: Изд-во Казан. ун-та,

2001.– Т. 2.– С. 52-55. *Вардзелашвили Ж.* К вопросу о толковании термина «номинация» в лингвистических исследованиях / Ж. Вардзелашвили // Славистика в Грузии. – Тбилиси: ТГУ, 2000. – Вып. 1. – С. 62-68. *Гришина Н. М.* Конструкции с объектным распространением ментальных глаголов в русском и кетском языках / Н. М. Гришина, Т. И. Стеклова // Вестник ТГПУ, 2006. – С. 57-61. – (Серия: Гуманит. науки; вып. 9 (60)) *Кадоло Т. А.* Русские ментальные глаголы в аспекте полиситуативности: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01/ Т. А. Кадоло. – Кемерово, 2004. – 189 с. *Кубрякова Е. С.* Номинативный аспект речевой деятельности / Е. С. Кубрякова. – М.: Наука, 1986. – 160 с. *Кубрякова Е. С.* Части речи в ономазиологическом освещении. – М.: Наука, 1978. – 115 с. – (АН СССР, Ин-т языкознания). *Левковская К. А.* Теория слова, принципы ее построения, и аспекты изучения лексического материала / К. А. Левковская. – М.: Высш. шк., 1962. – 296 с. *Мелешкевич Л. М.* Глибинні предикати інтелектуальної дії та соціальної дії в біографічних текстах енциклопедичних статей / Л. М. Мелешкевич // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 202-207. – (Філологічні науки; вип. 45). Ономазиологическая структура информационной базы языка // *Studia Rusycystyczne Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego, Kielce*, 2009. – S. 179-195. – Режим доступа: www.ujk.edu.pl/~eszcrak/kelce%2009%20onomasiology.doc. *Руденко А.* Славянские названия времен года в свете когнитивной диахронической ономазиологии / А. Руденко // *Die Welt der Slaven L.*, 2005. – S. 285-302. – Режим доступа: kateosia.com/rudenkostatji.htm. *Руденко Е. Н.* Глаголы когнитивной деятельности русского языка / Е. Н. Руденко // II Междунар. конгресс русистов-исследователей. – М., 2004. – Режим доступа: <http://www.philol.msu.ru/~rlc2004/files/sec/96.doc>. Русская глагольная лексика: денотативное пространство: монография / под общ. ред. Л. Г. Бабенко. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1999. – 460 с. *Саналова Б. Б.* Глаголы интеллектуальной деятельности в алтайском языке (в сопоставительном аспекте): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Б. Б. Саналова. – Новосибирск, 2004. – 180 с. *Степанов Ю. С.* Методы и принципы современной лингвистики / Ю. С. Степанов. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 312 с. *Теркулов В. И.* Композиты русского языка в ономазиологическом аспекте: дис. ... д. филол. наук : 10.02.02 / Теркулов Вячеслав Исаевич. – Горловка, 2008. – 472 с.

КРОМБЕТ О.В.

(Київський нац. лінгвістичний ун-т)

ОСОБЛИВОСТІ ФОНОГРАФІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ XVI СТ.

The description of phonographique systems of Italian and Spanish is given in this paper. The main phonetic and graphic differences between the main Romanic languages are presented. The particularities of phonographique adaptation of Italian and Spanish lexical loans of the Renaissance are analyzed.

Key words: *the Italian and Spanish adoptions, the phonographique system, the lexical loans, the phonographique adaptation.*